

בס"ד

"עד שתהא השלהבת עולה מאליה"

**הרב נריה זצ"ל האיר את נתיבות חינוך נערי ישראל
בדור של גאולה בשבע אורות:**

כתוב בתחילת פרשת 'בהעלותך':

"דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". (ח, ב) רש"י מבאר את לשון התורה:

"בהעלותך" ביחס להדלקת הנרות וז"ל:

"בהעלותך...שצריך להדליק עד שתהא השלהבת עולה מאליה".

פרשת "בהעלותך" תשע"ח

1. 'עד שתהא השלהבת עולה מאליה' - עד שהנער יעמוד על רגליו שלו

הרב נריה זצ"ל היה אומר שהמשמעות העמוקה של החינוך כפעולה אקטיבית לובשת צורה חדשה בגיל הנעורים. הנוכחות של ההורים צריכה להפוך מנוכחות דומיננטית לנוכחות עדינה במעטפת, נוגעת ולא נוגעת. הדבר נדרש כדי לאפשר את צמיחתם של כוחות חדשים בנפש הנערים, כוחות שהיו חבויים עד כה, וכעת דורשים – בצדק – את הופעתם.

בגיל הנעורים, נבנית באישיות קומה חדשה של עצמאות וזהות אישית. זהו תהליך שמלווה בסערות פנימיות, במשברים ובקשיים, תופעות שמאפיינות את המעבר מתקופה לתקופה. תהליך זה ביסודו הוא תהליך בריא וטבעי. אנו צריכים להיות חפצים בו, משום שהוא מביא לידי ביטוי את הניצנים הראשונים של הופעתם של כוחות חדשים ורעננים אצל הנער המתבגר. ידיעה זו חשובה על מנת שנוכל ללוות בצורה נכונה את התהליך שהנער עובר ואף לסייע בידו לצאת ממנו בהצלחה.

המעשה החינוכי הנכון יאפשר את צמיחתם של כוחות אלו, תוך סבלנות והבנה שהדרך להופעתם השלמה ארוכה ורצופת עליות ומורדות. מי שידע ללכת כנגד רוחו של הנער, יקצור את פירות עמלו בהתעצבותה של אישיות עצמאית ואחראית. לכאורה גם מובן ופשוט שהשפה שדברנו איתו בילדותו אינה השפה איתה אנו נְתַקְשֵׁר איתו בבגרותו. אכן השינוי הזה, הנדרש מאיתנו ההורים והמחנכים הוא קשה ליישום.

בנוסף לכך, בתקופה זו של התפתחותם הגופנית של הנערים, מתחילים להבשיל גם יצרים טבעיים, שאף הם מסעירים מאוד את הנפש. לצורך התמודדות נכונה עם אתגרי הגיל שבשערינו באו, זקוקים הנערים לגבורת כיבוש היצר: **"איזהו גיבור – הכובש את יצרו"**. בגיל הנערות ניצב הנער כשבקרבו כוחות גוף, רגש ודמיון מפותחים. הנער עובר תהליך של צמיחה גופנית ונפשית. כוח הרצון עדיין בשלבי בנייה ראשוניים, ובה בעת – הדומיננטיות של השכל וההכרה עדיין בוסרית. עם נתונים אלה, שלכאורה הם דלים ולא מספיקים, נדרש הנער לייצר מערכת אוטונומית של בחירה בין טוב לרע וכן יכולת נפשית למימוש החלטותיו. האם בשעה זו יעמדו לו הרגליו הטובים אותם רכש בילדותו בבית הוריו או בתלמוד-תורה בו למד? **כאן נדרשת גבורה כתכונה מרכזית בנפש.**

בני הנוער חמושים בכוחות נפש אדירים הקיימים בתוכם באופן פוטנציאלי. הימצאותם של כוחות נפש אלו אינה מובנת מאליה. עבודת החינוך באה לסייע לנער לא רק להצליח לא ליפול, אלא בעיקר להתקדם ולעלות, ולהוציא עוד ועוד מכוחות אלו לפועל בקדושה ובטהרה. כל נער רוצה לגדול, להיות בוגר-גיבור. הוא מרגיש צורך להתנער מהילדות וצריך לאפשר לו זאת. הוא רוצה לעמוד בזכות עצמו ולהרגיש את הימצאותה של הגבורה שלו.

המגמה הזו – בניית אנשים גיבורים, מונחת כבר מראשית החינוך. עם ישראל זקוק לאנשים מלאי גבורה וזהו אתגר בחינוכו של כל נער בדרך של גאולה. נער גיבור – יֵדַע לְשַׁמֵּר את הגבורה גם לכשיגדל, וכך יוכל לעמוד בהתמודדויות מורכבות בבגרותו. כשם שנער זקוק להתעמלות גופנית לחיזוק שרירי גופו, כך הוא זקוק להתעמלות רוחנית, כדי לחזק את שרירי גבורתו.

הרב נריה היה מסביר את המשנה באבות: **"העמידו תלמידים הרבה"** (פרק א, א) ואומר: העמדת תלמידים – הכוונה היא להעמיד אותם על רגליהם. לאפשר להם לפתח את עצמאותם באופן כזה, שהכוח עליו מבוסס עולמם הרוחני והמוסרי יבנה מבפנים. הוא היה מוסיף ואומר, שבוודאי אין זה רצוי שהנערים יהיו תלויים בהוריהם או ברבותיהם גם בשנות בגרותם.

2. 'עד ועד ועד...' - סבלנות, לא להתייאש

במבט של שנים, ידע הרב נריה לומר שנדרשת סבלנות לתהליכים. ההשפעה החינוכית שלנו ניכרת לעתים רק כעבור זמן רב. גם בשעה שהנער איננו מתפקד לשביעות רצוננו, אסור שהקושי שלנו באותה עת ישפיע על מערכת היחסים הקרובה בינינו לבין הנער וחובתנו לדאוג לכל צרכיו הפיזיים והנפשיים.

הנתינה וההשקעה בנער גם בשעת משבר, דורשות יכולת נפשית ומידותית לסבול את העלבון שבהתנהגותו של הנער המבטאת כביכול כפיות טובה וחוסר איכפתיות. מי שיזכה ללכת בדרכו של הקב"ה בעניין זה, בודאי יקצור את פירות סבלנותו. וכך כתב הרב קוק לרב מילשטיין, שהתייעץ איתו רבות ביחס לבניו שנשחפו אחר רוחות זרות שנשבו באותה עת ברוסיה הקומוניסטית וז"ל:

"על דבר בניו, דעתי כמאז לאחוזו בדרך הניחותא וההתקרבות היותר חביבה, כי רק בחבלי אהבה ועשות חסד אנו יכולים להמשיך אלינו לב צעירינו, רק בנחת ושלום. ואין ספק בדבר שאפילו אם הפעולה קטנה עדיין כעת, ברבות הימים, תמצא בעזה"י להצמיח פרי תהילה לקדושה ולאמונה ולכל אורחות צדק". (אגרות הראי"ה ח"א עמ' שסח)

3. 'עד ולא עד בכלל' - ללמוד לשחרר, להרפות, לתת עצמאות

אנחנו מדליקים ושבים ומדליקים את נשמת הנער, עד שהשלהבת מתחילה להידלק, אבל אז נדרשת גבורה גדולה מצידנו כהורים להתחיל להרפות, להרחיק את היד. כל אחד יודע מניסיון שגר שמשכיכים להדליק אותו - נכבה, על מנת שהנר יעלה יפה, חשוב להרפות כשהוא מתחיל לדלוך לבד. כך גם בענייננו, כשהנער מתחיל לעמוד על רגליו, צריך לתת בו אמון שהוא יצליח ולהתחיל להרפות. התנועה הזו בנפש חיונית מאד לצמיחתו של הנער.

המופת האישי, למרות מרכזיותו בילדות, עלול להיות חונק בתקופת הנערות, כשהנער רוצה להיות הוא עצמו, ולא מה שמצפים ממנו להיות. כמובן, ההורה אינו צריך למחוק את אישיותו, אך גם לא להביא את אורח חייו שלו היום – כמופת וכדוגמה עבור המתבגר. בדרך כלל, כאשר ההורים נוהגים בתבונה, התוצאה היא שהנער מצד עצמו בוחר את אורחות חייו הריו כמודל לחייו שלו.

הרב נריה זצ"ל היה מעצים מאוד את המגמה הזאת. הוא היה שואל: מי גיבור יותר: אברהם אבינו או יצחק אבינו? לכאורה, נראה שאברהם אבינו. הוא נלחם נגד כל העולם בגבורה גדולה, משבר את הפסלים החומריים והרוחניים, והיה היהודי המאמין היחידי בעולם. יצחק אבינו, לעומתו, נולד למציאות מתוקנת יותר ובתחילת דרכו שב לחפור את הבארות של אביו.

יחד עם זאת, היה אומר הרב נריה, יש בחינה של גבורה מיוחדת דווקא אצל יצחק. יצחק גדל בבית אברהם. הוא רואה כי לאביו שיטה רוחנית שבאמצעותה הוא מתקן את העולם. הוא רואה כי אביו מאמין בה', אוהז בשיטת האהבה והחסד, ובעזרתה מחולל מהפכות אדירות בעולם. באותה תקופה, זו השיטה היחידה הקיימת.

אומר יצחק אבינו: 'בודאי דרכו של אבא נכונה מאוד, אבל יש עוד דרך בעבודת ה' - דרך הגבורה והיראה'. יצחק אבינו מסוגל להיות הבן של אברהם, להיפגש עם הגודל של אביו, ובכל זאת להישאר נאמן לעצמיותו, לגלות את האמת שלו, את דרכו שלו בעבודת ה' וללכת בה בלי כל צורך למרוד באביו, אז מגיע השלב שבו יצחק אבינו חופר את הבארות שלו. הרב נריה היה מוסיף, שהפלא הגדול טמון בכך שאברהם אבינו אפשר ליצחק בנו ללכת בדרכו שלו, למרות שזו הייתה שונה לחלוטין מדרכו.

חינוך ללא כפייה

כותב הרב צבי יהודה זצ"ל: "כשגורמי החינוך מכריחים וכופים אותו (את הילד) לצד אחר, המוזר לו לפי טבעו, הרי הוא נעשה גבר לא יוצלח". (לנתיבות ישראל, התרבות הישראלית) הרב צבי יהודה יוצא בדבריו נגד כפייה בחינוך. יש שני סוגים של כפייה: האחד – כאשר האב אינו מכיר את בנו, וכופה אותו לדרך שאינה מתאימה לו לפי אישיותו; השני – כאשר מושכים את הילד לתהליך חינוכי המתאים לו לפי טבעו, אבל בטרם הגיע זמן הבשלות של הבן לכך. התוצאות של חינוך כפייתי ניכרות היטב בדורנו, ולכן יש לבסס את דרכי ההשפעה החינוכית על העצמת ההכרה והרצון של הנער המתבגר בעצמו.

4. השלהבת עולה מאליה - להאמין שיש בנער שלהבת פנימית טהורה

הרב נריה האמין שבכל נער יש שלהבת פנימית. את האמונה הזו הוא קיבל מרבו הרב קוק. וכך כותב הרב לרב מילשטיין באגרת:

"ברחמים גדולים עלינו להביט על הבנים המבולבלים ברעיון ובמעשה בדורנו, ולתמכם בכל אשר תשיג ידנו, לקרבם לתורה והיהדות בכל דרכי נועם שבעולם... יש ניצוץ קדוש בכל נפש ישראלית וכשמקרבים ומחבבים, מעירים את הניצוץ הטוב והיה לשלהבת קודש... ככל אשר יראו שהריתוק [הקשר ההדוק] שבין האבות לבנים אינו ניתק בשביל שגיאותיהם שהם עושים בדרכי חייהם מפני החושך של הדור, ככה מוכרחים רגשי תשובה נסתרים להתנוצץ בלבבם... עד שמצילים על ידי הדרכה זו נפשות ודורות". (אגרות הראי"ה ח"ב תקט)

5. שלהבת של חוס ואהבה

הרב נריה זצ"ל היה רגיל לומר, ששלושה רועים עמדו להם לישראל ביציאתם ממצרים: משה, אהרן ומרים. מהאירועים המתוארים בתורה ניכר כי מרים, שהדריכה את הנשים, הצליחה בחינוכן של בנות ישראל, שהרי בסופו של דבר הנשים לא חטאו - לא בחטא העגל ולא בחטא המרגלים. הרב נריה תלה את הצלחתה החינוכית של מרים בקשר המיוחד שלה עם נשות ישראל. במאמרו 'קרבת מחנך לתלמידיו' הוא כותב:

"הדברים תמוהים: משה איש האלוקים ואהרן קדוש ה' לא עלתה בידם להעלות את המוני העם לדרגה הרצויה, ואילו מרים אחותם עשתה וגם יכלה! איך קרה הדבר? דומה שסוד הצלחה החינוכית תלוי במידת הקשר של המחנך עם המוחנכים. משה רבנו - לימד, דיבר והוכיח. אהרן - תורת אמת היתה בפיחו, אהבת השלום שלו הקיפה את כל מחנה ישראל. אף הנשים, 'כל בית ישראל', העריצו אותו. **אולם מרים - נוסף על הלימוד וההדרכה, נוסף על מעשי החסד שהתחילה בהם עוד בגיל צעיר ביותר במצרים, היא שרה עם הנשים! היא רקדה איתן!** בכך נוצר קשר קרוב בין מרים לבין חניכותיה - הנשים ולקשר זה הייתה השפעה מכרעת. מה שלא זכו לו משה ואהרן, זכתה לו מרים". (נר למאור עמ' 377)

שיחה אישית והקשבה אמיתית

הורים ומחנכים נדרשים לפתח כלי חדש בחינוך: השיחה האישית. הכוונה לשיחה פתוחה שקודמת לה הקשבה אמיתית. בעבודת הקשבה ישנם מספר מעגלים, שונים זה מזה אך קשורים זה בזה: הקשבת הילד להוריו ולרבותיו: בילדות, הילד סופג ומתמלא תורה ומידות על ידי הקשבה לתורת אבות. בשלב הזה, הוא מבטל את עצמו כלפי הדורות הקודמים, ונפתח לקבל מסורת הנמסרת אליו ממש רבנו דרך הוריו ורבותיו. התנועה הזו בנפש טבעית לו מאד ואינה מעוררת שום התנגדות.

הקשבת ההורים והמחנכים לנער: בנערות, ההורים והמחנכים צריכים להיות קשובים לנער. הקשבה זו היא ביטוי להתעניינות אמיתית בנער, תוך גילוי רגישות לצרכיו הפיזיים, הנפשיים והרוחניים. היא בונה ויוצרת בסיס זורם בין ההורים והמחנכים לנער. בעזרתה ירגיש הנער בטוח להביע את רגשותיו היותר עמוקים מבלי לחשוש להיחשף לביקורת נוקבת. בהיות תכונה זו מפותחת אצל ההורים והמחנכים, סוללת היא דרך להופעת מעגל ההקשבה השלישי.

הקשבת הנער לעצמו: כאשר הנער נפגש עם התעניינות אמיתית במצבו והקשבה פְּנָה לעולמו הפנימי; מתוך שהוא גָּדַל בעולם שיועד להקשיב, הוא קולט את מרכזיותה של תכונה זו, וכשנוצרת הבשלה בוגרת בקרבו הוא מתחיל להקשיב לקול נשמתו, לעמוד על ייחודיותו, ולעמוד על הוצאתה מן הכח אל הפועל. ככל שהנער ייפגש עם בוגרים שהם בעצמם קשובים לעולמם הפנימי, כך הוא יאמץ אותה לעצמו כדרך חיים בעבודת ה'. מכאן שחלק משמעותי מהצלחת עבודתנו החינוכית תלוי ביכולת שלנו כהורים ומחנכים להקשיב לנער מחד, ומאידך להקשיב לעצמנו ולחולל בתוכנו תהליכים של שינוי והתרענות.

תכונת ההקשבה מהווה כלי מרכזי בעבודה החינוכית. **יכולת המחנך להקשיב באמת לקול הנער, היא זו שתעניק לנער את תחושת הביטחון והפתיחות להתייעץ עם רבו.** הקשבה אמיתית של הרב לתלמידו תסייע בידו להבין נכונה את המתרחש בעומק נשמתו של הנער, וממילא גם לתת לו את העצה הנכונה לאותו רגע.

6. "מעלה היתה לפני המנורה, שעליה הכהן עומד ומיטיב" (רש"י)

רש"י מבאר פירוש נוסף לביטוי שהתורה משתמשת בו: "בהעלותך. ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה הייתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומיטיב". 'השפת אמת' מבאר: "ובענין המשל... יש לרמוז בהעלותך את הנרות, שיעלה הכהן עצמו באמצעות הנרות... וי"ל שעל זה רמזו חז"ל שמעלה הייתה שעליה הכהן עומד וכי שצריך גם הוא לעלות". ('בהעלותך' תרמ"ב)

למדנו מכאן שני עקרונות בחינוך. האחד שהכהן הבא להעלות את הנרות, צריך קודם כל להעלות את עצמו. השני שהכהן בעצמו מתעלה בהדלקת הנרות, וכך המחנך מתעלה על ידי תלמידיו והוא עומק הפרוש של דברי חז"ל: "ומתלמידי יותר מכולם". (תענית ז, ע"א) כלומר, אי אפשר לבוא בדרישות חינוכיות לבנינו אם אנו איננו שם, ועוד שההתקשרות עם הבנים מעלה גם אותנו בעבודתנו הרוחנית.

7. "ויעש כן אהרן - להגיד שבחו של אהרן שלא שינה" (רש"י)

'חנוך לנער על פי דרכו'. הרצ"ה היה אומר שאין לשנות את הנער. צריך להוציא מן הכח לפועל את מה שיש בו. צריך לזהות נכון את השליחות. לא חייב להיות שהשליחות של הבן היא אותה שליחות כמו של האב. נכון שיש דברים בסיסיים לכולם. תורה ומצוות זו לא תכנית כבשתך, אבל בפועל סוג השליחות שונה.

הכרת טבע הילד - השלב הראשון בחינוך, היא הכרה עמוקה של נפש הילד. כך מלמד אותנו הרב זצ"ל: "איננו מכירים את החינוך בתור בורא דברים חדשים בנשמת המתחנך, כי אם בתור מפקח ומוציא מן ההעלם אל הגילוי ומן הכח אל הפועל, מה שהוא גנוז בו בכח". (מאמרי הראי"ה עמ' 33)

במעשה החינוך, אנו הופכים שותפים לקב"ה ששלח לנו את הנער הזה, וככל שנכיר אותו טוב יותר, ונקבל אותו בשמחה כפי מה שהוא, כך יצליח חינוכו. אם נשפיע עליו מזון רוחני שאינו מתאים לו, ייגרם לו נזק. התייחסות כזו דורשת מההורים להתאים את רצונותיהם ושאיפותיהם ביחס לילד, ולאפשר לו להיות מה שהוא, כפי מה שבראו הקב"ה. אחרי היכרות מעמיקה עם הילד, ניתן לגשת לשלב הבא: העיסוק בהוצאה מן הכוח אל הפועל של מה שקיים בו.

נסיים בסיפור מעניין, כיצד נהג הרב נריה בשאלה זו של הליכה בדרכו של כל נער. סיפר בוגר הישיבה:

"כשסיימתי את לימודי בכפר-הרוא"ה, עברתי ללמוד בישיבה גבוהה. הרב נריה צייד אותי במכתב הממוען עבור ראש הישיבה. במכתב זה סיפר הרב נריה על התעניינותי במוזיקה, על כך שעסקתי בזאת רבות בשנות לימודי אצלו, ואף ניגשתי לבגרות בנושא זה. הוא ביקש מראש הישיבה, שימצא דרך עבורי, לשלב את התחום המוזיקלי תוך כדי לימודי בישיבה, כדי שלא יגיעו הדברים לידי סתירה והתנגשות, והוסיף שעבורי זו תהיה דרך אידיאלית לעבודת ה'. ראש הישיבה לא התלהב מזה בתחילה, וסבר שכדאי ללמוד לפחות שנה אחת בלי עיסוקים אחרים. ואולם, המציאות היתה חזקה מזה, תוך זמן קצר, מצאתי את עצמי שקוע בפרוייקט מוזיקלי שעות רבות, ודוקא פרויקט הקשור לישיבה עצמה. גם בהמשך חיי המשכתי לעסוק בתחום זה, ועד היום זהו עיסוקי העיקרי". (מאורות נריה לפורים עמ' 271)